

Tibor Schatteles:

Observatii privind articolele din wikipedia despre sinagogile noastre

E frumos sa ne amintim; dar e si mai frumos sa ne amintim cu mai multa precizie de un trecut de care nu trebuie sa ne fie rusine. Acesta e motivul pentru care, cu bunavointa si prietenie(!), imi permit sa corectez unele erori din anexa despre sinagogi, care-si au originea, poate, in amestecarea si consultarea unor texte (de pe web?) care uneori au o valoare documentara dubioasa.

Ma voi concentra mai mult asupra sinagogii din Fabric, fiind eu insusi un Fabrukler. Textul spune ca: "Sinagoga din Fabric este un lacas de cult evreiesc ... localizat pe Str. Ion Creanga nr.16." Doamne, Doamne, doar n-au mutat-o?! Adica sinagoga de pe fotografia atasata. Pentru ca pe Ion Creanga (sau Diofalevél utca, sau Nussblaettergasse, sau in dialectul local Nüssblettergassl) a fost intr-adevar o sinagoga ortodoxa. Acum circa zece ani m-am plimbat pe acolo si am vazut cladirea modesta a schul-ului, dar nimeni nu era in stare sa-mi spuna la ce serveste astazi. Si se pare ca si unii dintre noi au uitat-o, sau mai exact i-au gasit undeva adresa si au atasat-o la sinagoga de pe ... Well, well, de unde? In trecut a fost fie pe Splaiul Kunz, fie pe Splaiul Coloniei. Dar astazi este pe Splaiul numit dupa episcopul Lonovics/cz/ci. De ce? - ca el doar avea, de mult de mult, o strada in Cetate unde se afla palatul diocesei romano-catolice. L-au mutat in Fabric, deoarece strada lui, care s-a mai chemat si str. Rodnei, a fost daruita memoriei lui Augustin Pacha. Nu incapa indoiala ca si noi trebuie sa ne amintim de Pacha, cel mai nazist dintre toti episcopii catolici de pe glob. Lonovics nu ne insulta. Dar municipalitatea da. Si ne intebam, de ce strada nu e numita dupa un demnitar evreu? Chiar daca nu unul din aceiasi evrei care aveau strazi numite dupa ei in trecut. La urma urmei strada sinagogii poate fi numita si dupa un rabin, ca de exemplu cel pe care l-am cunoscut cu toti: Dr. Ernest Neumann.

Mai citim apoi - tot la capitolul Sinagoga din Fabric! - ca "sinagoga din Cetate(sic!) a fost construita intre anii 1885-1889, dupa proiectul realizat de arhitectul maghiar Leopold Baumhorn". Data e gresita pentru ori ce sinagoga din oras! Iar daca ar fi vorba de fapt de sinagoga din Cetate atunci asta ar dovedi ca Baumhorn a fost un copil minune. De ce? Pentru ca, dupa cum puteti citi in articolul urmator, Sinagoga din Cetate a fost consacrata in 1865, cu doi ani inainte de Kiegyezés, cand Baumhorn avea exact cinci ani. Asa ca probabil e o eroare, dupa cum veti afla citind articolul urmator despre Sinagoga din Cetate-Cetate. Si fara sa vreau sa denigrez antichitatea templului din Fabric, as mai vrea sa spun ca el n-a fost "inaugurat la data de 3 septembrie 1889" ci la 3 septembrie 1899. Mai aflam si un adevar incontestabil din articol in care se spune ca aceasta sinagoga "a fost cunoscuta ... mai recent, in mass-media actuala, ca 'sinagoga maura', datorita stilului neo-maur in care a fost construita". Care e adevarul? Adevarul e ca mass-media actuala, chiar si pe web, repeta nonsensul despre "stilul neo-maur". Am gasit asta de nenumarate ori afirmat in tipar si pe web. Nu incapa indoiala ca aceasta e valabil pentru sinagoga din cetate. Dar tocmai contrarul se aplica sinagogii din Fabric. Baumhorn a plecat in Italia in 1894 ca sa studieze stilul (neo-)renastere, iar rezultatul calatoriei sale e clar vizibil in cazul sinagogii discutate. Stilul "maur" nu avea atatea rosette mari si nici cupole de forma studiata de Baumhorn la Firenze. Iar rosetele lui de pe cupola din Fabric erau chiar mai mari decat cele ale lui Filippo ... ibn Ser Brunellesco. Ne mai vorbind de structura arhitectonica propriu zisa a templului

care in mod cat se poate de evident reveleaza rezultatele studiilor lui Baumhorn in Italia. (Pentru evolutia stilului arhitectonic al lui Baumhorn vezi studiul-catalog: Baumhorn Lipot Építész-Architect publicat in 1999 de Muzeul Evreiesc si Muzeul de Istorie a Artelor din Budapesta, sub redactia lui Hadik Andras si Szegő György. Iar pentru stilul arhitectural al templului din Fabric informatii utile si competente pot fi gasite intr-un volum frumos ilustrat despre Synagogues of Romania publicat in 1997 de "Hasefer" Bucuresti si semnat de arhitectii Aristide Streja si Lucian Schwarz. Comentariile din acest volum privind arhitectura sunt utile si corecte, dar nu totdeauna si informatiile despre persoane sau datele istorice. Astfel, in legatura cu sinagoga din Brasov, veti fi amuzati citind despre arhitectul ei, care a fost "the Austrian Jewish architect Leopold Baumhorn".)

Mai citim ca "Banii pentru ridicarea sinagogii au fost stransi de municipalitate, prin organizarea unei loterii publice, iar restul din donatii". O mica eroare: municipalitatea n-a "strans" nimic, iar loteria a fost organizata de comunitatea ai carei membrii instariti au facut contributiile majore. Si pentru ca cititorul sa nu fie sedus de tot ce gaseste pe web, il voi cita pe fostul primar Geml Jozsef care in 1910, cand era inca secretar al municipalitatii, a publicat urmatorul raport:

TEMESVAR szabad királyi város KÖZALAPOTAI az 1910. évben szerkesztette GEML JÓZSEF, Kiadja a Temesvár sz.k.v tanácsa.

Facand un istoric al finantelor orasului din ultimele decenii, si in mod particular al finantarii constructiilor religioase, urmatoarele fapte sunt raportate despre sinagoga din Fabric: "Az izraelita hitközségek templomi építkezéseit is anyagi támogatásban részesítette, különösen a gyárvárosi hitközség 162,000 kor. építési költségeihez 6000 koronával hozzájárult". [p.278] Proportia nu e impunatoare mai ales daca se tine seama de faptul ca pentru biserica catolica din Fabric "publicul orasului" orasului, mai precis municipalitatea, a contribuit 76%% din costuri. [p.276]

Voi incheia demonstrand ca nu numai Fabrukul ma intereseaza. Astfel vreau sa ma refer la o sectie din articolul privind sinagoga din cartieul Iosefin al polis-ului nostru, scrisa probabil de o doamna/domnisoara foarte invatata si inclinata, in mod laudabil, sa scoata in evidenta aspectele frumoase ale convietuirii in acest oras "multi-cultural". Aici citim ca sinagoga din Iosefin "a fost construita in 1906-1910, fiind cea mai noua din sinagogile orasului". Doamna are probabil foarte multa incredere in cartea mai sus mentionata publicata de "Hasefer": data gresita provine de acolo. Sinagoga din Iosefin a fost inaugurata in 1895 de catre primarul Telbisz Karoly, dupa ce i-a deschis usa ... cu o cheie de aur.

E totusi frumos sa ne amintim de aceste lacasuri sfinte, dar sa nu uitam nici de cele a caror urma a disparut, cum ar fi sinagoga sephardi din Fabric.